

## NASTAVA HISTORIJE U SREDNJOJ ŠKOLI

**K**oordinacioni odbor historijskih društava FNRJ pokrenuo je novi časopis *Nastava historije u srednjoj školi*, koji izlazi u Zagrebu u redakciji prof. Više pedagoške škole Vladimira Babića. U uvodnoj riječi prvoga dvobroja za januar-februar 1951. (str. 80) kaže se, da ovaj časopis »želi da pomogne nastavnicima u njihovoj težnji za usavršavanjem i podizanjem kvaliteta nastave historije na taj način, što će donositi iz pera priznatih stručnjaka historijski materijal, koji zadaje nastavnicima najviše teškoća u predavanju, što će štampati priloge samih nastavnika iz oblasti historijske nastave u srednjim školama, t. j. teoretske i praktične članke o metodici i razradu pojedinih jedinica, i što će donositi historijsku bibliografiju i prikaze važnijih historijskih djela.«

U rubrici »Problemi za diskusiju« Grga Gamulin piše o *Historiji umjetnosti kao nastavnom predmetu u gimnazijama*. Uvjeren u izvanredno kulturno i općeobrazovno značenje historije, nauke o čovjeku, autor smatra, da se ona zapostavlja »praktičnim« prirodnim naukama u našim gimnazijama. Dakako, historija je doista nauka o čovjeku tek kad se ne sužava na političku historiju, makar i s društveno-ekonomskom dopunom, nego kad je shvaćena u cjelini kao substruktura i superstruktura, kao historija proizvodnje i historija svijesti, historija kulture. Prisiljen da ostavi po strani ostale kulturno-historijske predmete, jer bi to dovelo do diskusije o problemu gimnazije kao općeobrazovne škole uopće, autor se ovdje dotiče samo problema nastave likovne umjetnosti. Istaknuvši veliko značenje likovne umjetnosti za spoznavanje prošlosti i sadašnjosti (a prema tome i budućnosti) čovječanstva (dakle i vlastitog naroda), za spoznaju onoga, što je najljudskije u čovjeku, donosi, u time u suprotnosti, podatke o minimalnom broju sati određeni za nastavu iz historije umjetnosti, opće i nacionalne. Po njegovu mišljenju dva su neposredna uzroka tom ograničavanju: u krivoj, t. j. građanskoj, formalističkoj ili emocionalističkoj, ocjeni umjetnosti i u nepravilnoj, u stvari opet građanskoj ili sovjetskoj, ocjeni gimnazije kao »praktične« općeobrazovne škole. Međutim, bez kulturnog kontinuiteta nema ni novog čovjeka ni nove kulture socijalizma. Predlaže stoga ove promjene u nastavi historije likovne umjetnosti: izdvojiti historiju umjetnosti iz predmeta »crtanje« i povjeriti nastavu historičarima umjetnosti; povišiti broj sati na najmanje dva sata sedmično i to kroz dvije (po mogućnosti posljednje) godine: postaviti male projekcijske aparate i izraditi male dijapozitive. Bez toga, po autorovu mišljenju, ne će biti, među ostalim, ni estetskog odgoja novih generacija, ni nove umjetnosti. Mi bismo, smatrajući autora potpuno u pravu, ipak požalili, što apstraktno govori o građanskom shvaćanju srednjih škola, po kojemu se »praktična« znanja pretpostavljaju »humanističkim.« Da li je danas to doista tako kod velikih nacija? Autor je očito mislio na građansko društvo stare Jugoslavije i njegove »realne« gimnazije. Bilo bi stoga korisno čitati dokumentirane referate o stanju školstva, a osobito nastave historije, danas, na Zapadu.

Prvim člankom u rubrici »Metodika« — *Primjeri idejnosti na satima povijesti staroga vijeka* (koji je preštampan iz »Pedagoškog rada«) — Borislav Ljubobratović nastoji konkretno pokazati, kako se može idejno dopuniti građa iz udžbenika starog vijeka. Odjeljak se o prvobitnom društvu, prema njemu, može dopuniti historijom religije, analizom starih mitova. Kao primjer takve analize navodi

se tumačenje, koje je sovjetski astronom I. S. Astapovič dao o postanku mita »Faetonu. Slažući se s Ljubobratovićem u principu, primijetili bismo, pogotovu nakon gore recenziranog članka, da se moramo čuvati jednostrane prirodonaučne, u stvari vulgarnomaterijalističke, interpretacije mitova, jer mitovi, zapravo umjetnička djela, koja u sebi sadržavaju mitove, ne odražavaju samo prirodne pojave, nego i čitavu društvenu problematiku sredine, iz koje su niknuli. Oprez je na mjestu, pa tko čita priču o Faetonu u »Metamorfozama«, teško da će mu se ona učiniti prostim odrazom — padanja meteora, o kojem padu sovjetski astronom zna i u koje se doba dana dogodio i koliko se meteor zario u zemlju. Oprez je isto tako na mjestu, kad se literatura, pogotovu najstarija, uzima za osvjetljenje društvene situacije nekog perioda, kako ne bismo vidjeli više no što tekst pruža. Na navedenom primjeru iz Ilijade, opisu Ahilejeva štita, ne vidi se baš, da je prikazana i »općinska (zajednička) zemlja, koju još obrađuju ravnopravni ratari, i zemlja, koju žanju najamnici pod nadzorom bazileja«. Ovim bismo primjedbama htjeli zapravo istaknuti teškoću, koju ima nastavnik, kad se, u nedostatku naših samostalnih radova, mora ispomagati sovjetskim člancima. Koliko je nama poznato, ne postoji još kod nas ni jedan monografijski rad o osnovnim problemima antikne svijesti (religije, literature, umjetnosti i t. d.). Na Zapadu je historijska nauka primijenila posljednjih decenija nove metode, sociološke i psihološke, u tumačenju mitova, a arheološke i estetske, osim filoloških, u tumačenju najstarijih literarnih tekstova, i otišla, usprkos idealističkom ograničenju, mnogo dalje, no što se zaostalim »prirodonaučnim« metodama može doći. Samo kritičkim usvajanjem tih rezultata i daljom sveobuhvatnom historijsko-materijalističkom analizom krenut će i kod nas naprijed poznavanje starog svijeta i odraziti se zatim i u nastavi.

U svom članku, dalje, Ljubobratović s pravom ističe, da je možda najvažniji zadatak u nastavi povijesti starog vijeka pravilno, bez fraziranja, prikazati robovlasnički sistem, opravdano upozoravajući na postepenost i neravnomjernost razvitka toga sistema. Upozorava nadalje na potrebu, da se učenicima razjasni naprednost (ekonomska, kulturna) robovlasničkog društva u poređbi s prethodnim, koja naprednost, dakako, traje do određenog razvojnog stupnja: do onda, kad se to društvo pretvara u kočnicu napretka. Šteta, što se autor ovdje ipak nije više zadržao na nekim kontradikcijama robovlasničkog sistema, koje kao da u tekstu, ovako, nisu riješene. S jedne se strane, na primjer, ekonomski, društveni i t. d. napredak starog vijeka bazira na razvitku ropstva, a s druge je strane u Ateni položaj robova lakši no u drugim grčkim državama, jer je ekonomski nivo Atene viši i jer je u njoj demokratsko uređenje. Zar viši ekonomski nivo ne pretpostavlja, u sistemu ropstva, intenzivnije ropstvo? Na čemu onda počiva taj viši ekonomski i društveni nivo Atene? Zavisi li od ropstva ili od demokracije? Autor članka navodi Marxovu opasku o elementima slobodnog rada u antici, ali ne ulazi u njihovu bitnu, a ne slučajnu, povezanost sa razvitkom čitavog robovlasničkog sistema, do te mjere bitnu povezanost, da se čisto robovlasničko društvo ne može ni zamisliti. Ako su antičke ekonomske, društvene i idejne kulture procvale u periodu, kada slobodni rad još nije bio izgubio svoje značenje, izlazi, da je potpuno prevladavanje ropškog rada nad slobodnim ujedno i konac antičke kulture. Odatle pak, izlazi, da nije neko »čisto« ropstvo, nego ono, koje postoji uz slobodan rad, bilo napredno. Odatle onaj povoljniji položaj robova u klasičnoj Ateni nasuprot carskom Rimu. A to je i razumljivo, jer ropstvo, kao negacija dostojanstva i slobode rada, od početka nosi u sebi, tako

da kažemo, proturadnu oštricu, koja postaje sudbonosnom baš u momentu njegove potpune pobjede. To je osnovno proturječje ropstva, na njemu ono i pada. Treba dakle učenicima pokazati ovaj dijalektički proces, ovu ograničenu, relativnu naprednost ropstva, a prema tome i relativnu nazadnost prema prvobitnom društvu, to što učenici instinktivno osjećaju, i zbog čega onako teško shvaćaju, t. j. ne shvaćaju, ropstvo kao apsolutni napredak.

Autor, dalje, točno upućuje na paralelizam u razvoju likovnih umjetnosti i poezije u antiki i zaključuje o nužnosti dubljeg uzroka tih paralela, ali uz ogradu, da današnja povijesna nauka još ne može dati analizu svih odnosa društvene gradnje i nadgradnje. Svakako će i ovdje zamučivati spoznaju eventualna predodžba o jednostranom, jednolinijskom napretku, gdje bi termini o Sofoklovoj »idealizaciji« čovjeka i Euripidovoj »realnoj« ljudskoj psihologiji mogli dovesti na pomisao, kako je svako kasnije umjetničko djelo bolje, jer je »realističnije« od ranijih. Željeli bismo svim ovim primjedbama pokazati, da idejnost, idejni odgoj, koji treba da prožme nastavu, nije neka jednostrana i vanjska »idejnost«, nego shvaćanje uvijek složenog, dijalektičkog, historijskog procesa; to je otvaranje očiju učenika za beskrajnost, ali i realnost spoznaje, od čega se zatim rađa osjećaj punine zahvata, shvaćanje čovjeka, rađa se uz to i istinsko prijanjanje uz metodu, koja tu spoznaju omogućava. Idejnost nije drugo no proces spoznaje istine, nikakva »propaganda«.

Kako sam obradila metodu jedinicu »Pariska komuna« naslov je drugog članka iz metodike. Olga Salzer, na svojem satu u VII. r., također se poslužila čitanjem tekstova (Zola, Lissagaray; u članku se pogrešno upotrebljava oblik Lissagarais). Spretno pisanje sheme predavanja na ploču, u toku samog predavanja, mora da je, vjerujemo, bilo od uspjeha. Članak je pun konkretnih podataka o radu, pa se slažemo s autorom, da takva iskustva valja što više, bez ustezanja, iznositi u časopisu.

Odjeljak »Historijska građa« obuhvaća četiri članka. U prvom je Jaroslav Šidak obradio *Hrvatski narodni preporod*. Ta kratka skica, koja se zapravo sastoji od triju radio-predavanja (u ciklusu »Iz naše prošlosti«), izvanredno sažima i izlaže složenost svoga problema: politički okvir, u kojem se razvijao nosilac preporoda, građanska klasa (centralistički pritisak Beča; približavanje hrvatskog plemstva mađarskom, uz istovremeno razvijanje mađarskog nacionalizma; pitanje Rijeke, Slavonije i Vojne krajine), zatim posredni, idejni, utjecaj francuske revolucije, pa ekonomski razvitak (žitna trgovina, ceste, novčana privreda). Napose je obrađena historija Dalmacije 1797—1813 (1809—1813 zajedno s Ilirskim provincijama). Prikazani su paradoksalni pokreti seljaka pri padu mletačke republike, reakcionarni karakter prve austrijske vladavine, francuska vlast. Autor u zaključku smatra, da se razdoblje francuske revolucije i njezina baštinka Napoleona ne može smatrati nekom prekretnicom u historiji hrvatskog naroda, ali da se značenje francuske vladavine u hrvatskim krajevima ne smije ni podcijenivati.

Šteta je, što autor nije ovdje (u navedenom ciklusu radio-predavanja govorio je o preporodu u Dalmaciji drugi predavač) prikazao paralelizam u razvitku Hrvatske i Dalmacije na prelazu iz XVIII. u XIX. st., t. j. onaj samostalni, onom u užoj Hrvatskoj paralelni, ekonomski, politički i idejni »prepreporod« u Dalmaciji, t. j. onaj proces, koji neposredno prethodi preporodu, stvarajući mu bazu. Ekonomski: sadnja maslina, veće radionice, trgovina s bosansko-hercegovačkom pozadinom i

Italijom, obnova dubrovačke svjetske plovidbe. Socijalni: borba seljaka za zemlju, razvitak male i veće trgovačke buržoazije i inteligencije, ubrojivši tu i svećenstvo, seljačkog i malograđanskog porijekla. Kulturni: škole (sjemeništa), početak znanstvenog interesa za narodni jezik, historiju i literatura usprkos kozmopolitskom talijansko-latinskom racionalizmu (J. Bajamonti Krvljanović, kasnije Katalinić, Appendini, čiji će rezultati na pr. biti Ilircima i Šafařiku osnovica usvajanja dubrovačke literature, najzad Tommaseo četrdesetih godina). Ne treba zaboraviti Dandoloovu borbu za ekonomsku autonomiju Dalmacije protiv centralizma talijanskog potkralja Eugena i samog Napoleona. Proces preporoda, čini nam se, teče paralelno na sjeveru i jugu, ali ujedno u uzajamnom idejnom prožimanju i sve većem stapanju, gdje se s jedne i s druge strane, čas više s jedne, a čas s druge, prima i daje. Taj proces ne počinje i ne završava u prvoj polovici XIX. st., ali tada dobiva centar, no materijalni su mu i idejni korijeni ipak u vlastitoj regionalnoj historiji. Pa kao što nema shvaćanja Preporoda u užoj Hrvatskoj bez analize situacije i razvitka na prelazu iz XVIII. u XIX. st., tako nema bez analogne analize ni shvaćanja preporoda u Dalmaciji: bez onog prvog, samostalnog, regionalnog, »autonomnog«, nema ni onog drugog, šireg, nacionalnog sa centrom u Zagrebu. Bez toga će, nadalje, historija Dalmacije, možemo reći od početka mletačkog perioda, t. j. od političkog odcjepljenja od Hrvatske, biti zauvijek odrezana i u našoj svijesti od općehrvatske historije, bit će čak i bez historije, bez razvitka, koji je kod nje materijalno i idejno kretanje najprije prema dalmatinskom jedinstvu u svladavanju municipalne razdrobljenosti, dok ne prijeđe, tokom XIX. i XX. st. u jedinstvo nacionalno. Bez shvaćanja ideje autonomije, kao negacije municipalizma i afirmacije posebne individualnosti prema vani: bez shvaćanja te ideje kao nužne karike u realnom, a ne idealističkom, državno-pravnom, uključivanju Dalmacije u širu cjelinu usprkos djelomičnom otporu, koji ta ista ideja i materijalno kretanje pri tom prelazu ispoljuju, nema, mislimo, shvaćanja u pravu onog nacionalnog »Preporoda«, t. j. procesa formiranja hrvatske nacije sa Dalmacijom i u Dalmaciji, gdje će on nužno, u našim predodžbama, izaći iz vakuuma, biti mehanički ili čak mistički, u prikazu, unošen izvana.

U završnom odjeljku svog članka Šidak majstorski skicira razvitak odlučnog jezičnog pitanja u Hrvatskoj, zatim postanak ilirskog pokreta, njegove filološke, socijalne, političke proturječnosti i pobjede do stvaranja političkih stranaka u početku 40-tih godina.

Drugi članak »Historijske građe« iz pera Fuada Slipičevića raspravlja o *Seljačkim ustancima u Bosni i Hercegovini u XIX. vijeku*. Nakon pregleda razvitka tursko-osmanskog feudalizma, pregleda pokušaja reformi centralne turske vlade u prvoj polovici XIX. st. i socijalnog razvitka (seljaci, buržoazija) u Bosni u isto doba, pisac opisuje ustanke od 1834. do 1865., osobito pak najveći i posljednji ustanak turskog razdoblja 1875—1878. Prikazuje ne samo ustanak no i utjecaje Srbije i Crne Gore, Austrije i Rusije, analizira struje i karakter ustanka i daje konačnu ocjenu. Geografska karta korisno upotpunjava ovaj dobar članak, koji ukratko rezimira opširniji prikaz autora, objelodanjen u »Vojno-istoriskom glasniku« 1950.

Ferdo Gestri n prikazuje *Radnički pokret u Sloveniji do I. imperijalističkog rata*. Počinjući s izlaganjem ekonomskog i socijalnog razvitka Slovenije nakon 1848. pisac prelazi najprije na prve pojave radničkog pokreta, od još cehovskih organizacija pedesetih godina do osnutka »Jugoslavenske socijalno-demokratske stranke«

1896. ne zaboravljajući prikazati otpor, koji su građanske stranke odmah od početka pružile radničkom pokretu. Osobito se zatim pisac zadržao na historiji Jugoslavenske socijaldemokratske stranke, na njenim vezama s austrijskom socijaldemokracijom, na njenim vođama, organizacijama, propagandi, na njenim uspjesima i pogreškama i konačnom zatajenju u vrijeme prvog imperijalističkog rata. Smatramo, da je baš po pokušaju, da se razvitak radničkog pokreta dađe u jedinstvu s građanskom reakcijom, ovaj članak osobito interesantan i da bi tim putem trebalo i dalje ići.

Četvrti je članak Historijske građe prijevod s ruskog: *Dolcinov ustanak*. Autor S. D. Skazkin, dijelom prema kronici fratra Salimbene de Adam iz Parme (1221—1287), govori najprije o Gherardu Segarelli-u, koji je svojim propovijedanjem i smrću na lomači (1500) pripremio teren fra Dolcinovoj seljačko-plebejskoj buni 1504—1507, prvoj velikoj seljačkoj buni u Evropi. Tok trogodišnje Dolcinove bune ispričan je, po kroničarima i podacima iz inkvizitorske prakse, od pokušaja osnivanja jedne slobodne, autor pretpostavlja i komunističke, općine na podnožju Alpa, u gornjem toku rijeke Sczije (tal. Sesia, a ne Sessia) do ratovanja s vojskom feudallaca, općina i biskupa, koje je završilo Dolcinovim porazom i smrću na lomači. Ova, kod nas manje poznata, ali ne zato manje interesantna seljačka buna — i koje će poznavanje dobro doći našim nastavnici — našla je u Skazkinu živahnog pripovjedača. On ju je popratio opširnim uvodnim citatima iz vrlo važnih Engelsovih napomena o heretičkim pokretima srednjega vijeka, njihovoj klasnoj diferencijaciji (na građanske i plebejsko-seljačke) i značenju njihova asketizma. Ali u analizi konkretno, mjesne, društvene situacije, u povezivanju, t. j. zapravo nepovezivanju, ideja Segarellija i Dolcina s prethodnim i kasnijim heretičkim pokretima, a o čemu se piše od početka XIX. st., pokazuje ono za sadanje historičare SSSR-a — s rijetkim izuzecima — karakteristično baratanje vrlo oskudnom literaturom, izoliranost od napora »zagraničnih« naučnih radnika, pogotovu kad se radi o »manjim« zemljama, kao što je slučaj s Italijom (usp. navedenu literaturu za Italiju u nedavno kod nas prevedenoj Historiji srednjega vijeka Kosminskog, Udalcjeva i Vajnštejna). Smatramo stoga, da se s prijevodima takvih članaka udaljavamo s pravog puta, te da moramo, pogotovu kad se radi o susjednim zemljama, studirati historiju što je moguće direktnije, na temelju publicirane građe i studija suvremenih, osobito naprednijih, njihovih historičara. Nije u najmanju ruku zgodno, da se o historiji Italije (a nije doista potrebno govoriti o njenoj važnosti za opću, pogotovu pak za našu historiju) moramo — mi, s izvjesnom tradicijom poznavanja Italije — obavještavati kod historičara iz SSSR-a, jer se o njoj kod nas ne piše.

Rubrikom »Bibliografija« iscerpljuje se sadržaj ovog dvobroja. U njoj su dani pregledi historijske bibliografije od 1945—1950 NR Bosne i Hercegovine (Hamdija Kapidžić), Crne Gore (Andrija Lainović) i Makedonije (I. J. Lape), dok je od historijskih radova publiciranih u tom razdoblju u NR Hrvatskoj dan samo sadržaj dviju prvih knjiga »Historijskog zbornika«. Posebnu pažnju zaslužuje *Materijal za proučavanje Drugog sovjetskog rata — memoari, dnevnici i dokumenti*, gdje je Bogdan Križman ne samo popisao 14 takvih djela, no i ispričao njihov sadržaj ističući im važnost.

Casopis, kao cjelina, znači bezuvjetno veliku pomoć nastavi, a značit će to i više, kad nastavnici iz svih republika, prigrlivši ga kao svoj, preko njega izvrše onu blagotvornu izmjenu misli, koja je uvijek i borba, borba za napredak.

J. Gospodnetić

H I S T O R I J S K I  
Z B O R N I K



GODINA IV

1951

BROJ 1-4

---

NAKLADA „ŠKOLSKA KNJIGA“ / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

VLADIMIR BABIĆ  
MIROSLAV BRANT  
GRGA GAMULIN  
MARKO KOSTRENČIĆ  
JAROSLAV ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JAROSLAV ŠIDAK

I Z D A J E  
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE  
Z A G R E B